

Felizgató feliratok

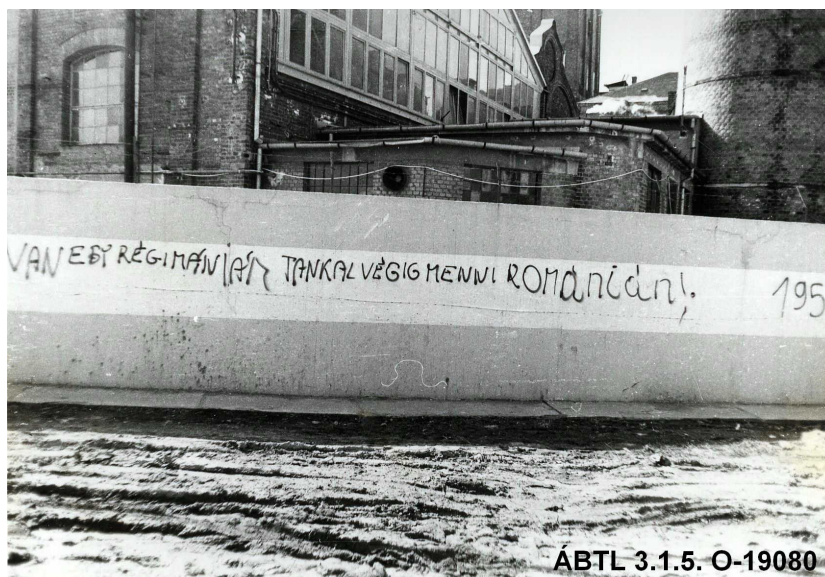
Az aktuális politikai rendszerrel szembeni ellenérzés kinyilvánításának számtalan olyan módja lehetséges, amely megőrzi a kritikával élő személy anonimitását. Ilyenek a névtelenül terjesztett röplapok, a postai küldemények, a nyilvános helyeken elhelyezett feliratok, ám míg az első kettőt a papír – nagy valószínűséggel – megőrzi az utókor számára, az építmények falára vagy a járdára felrött politikai üzenetek szinte mindig tiszavirág életűek, azokat igen hamar lefestik, eltávolítják, továbbélésük a róluk készített képi másolat függvénye. Így volt ez az 1956-os utcai feliratokkal is, amelyeket a forradalom bukása után az újra berendezkedő kommunista hatalom pillanatok alatt tüntetett el, sőt vizuális emlékezetük fenntartói, az októberi-novemberi napokban készített fotográfiák után is hajtóvadászatot indított.¹ Furcsa módon számos ilyen képdokumentum épp annak köszönhető megmaradását, hogy a politikai rendőrség lefoglalta, és irattára mélyére zárta. A diktatúra elleni tiltakozást kifejező feliratok jó részének történeti archiválását pedig ugyancsak az elkövetők nyomába eredő rendőrség végezte el a helyszínelési fotók révén, amelyek szép számmal maradtak fenn a nyolcvanas évekből.

1976-ban egy szigorúan „belső használatra” készített tanulmány ekként igazította el az állambiztonsági apparátust: „A firkáláson olyan helyszínes bűncselekményt értünk, amikor az elkövető közterületen – házak, intézmények falaira, járdára, hirdetőoszlopokra, közlekedési eszközökre stb. –, nyilvános vagy egyéb helyeken olyan jelzést, jelmondatot vagy monogramot helyez el, jelmondatot úgy változtat meg, hogy az alkalmas a társadalmi rend alapintézményei, politikája stb. elleni gyűlölet felkeltésére.” A segédkönyv külön kitért arra a gyakran jelentkező problémára, amellyel az ilyen esetek észlelése után azonnal szembetalálták magukat a nyomozók: el kellett dönteniük, hogy gyerekes csínytevéssel vagy tudatos politikai támadással van-e dolguk. A dolgozat szerzőpárosa a gyakorlati tapasztalok alapján arra a következtetésre jutott, hogy a firkálások jelentős része a fiatalok felelőtlen cselekedetének tudható be, s ez legtöbbször már a tartalomból, a külalaktól, az elkövetés helyéből szinte első látásra egyértelművé válik. Az előre eltervezett „ellenséges” firkálások közös jellemzője viszont, hogy azok készítői általában felnőtt korú, a rendszerrel már korábban is összetűzésbe került személyek, akik rendszerint hosszabb szövegeket maradandóan, jól látható helyen, olvashatóan, esetenként visszatérően rögzítik.

Részletek az 1985. március 30-án a Budapesti Harisnyagyár (III. kerület, Szentendrei út 39–51.) kerítésére 35 méter hosszan felfűjt „ellenséges” szövegekből.

ÁBTL 3.1.5. O-19080

A hatóság tehát mérlegelhetett, de az alapszabály mégis az volt, hogy a nyomozást minden olyan firkálásos cselekmény esetében el kellett rendelni, amit politikai szempontból veszélyesnek ítélt, különösen, ha a háttérben szervezettség volt feltételezhető, illetve – részben az előbbi igazolva – ha az akciók ismétlődtek. További instrukció volt a felfedezett jelek, szövegek nyilvánosságának minél hamarabbi megszüntetése, azokat a fényképezésig, illetve a méretarányos vázlatok készítéséig a kíváncsiskodók elől el kellett takarni, amennyiben pedig a firkálás olyan felületen történt, amelynek elfedése nem, vagy csak jelentős nehézségek árán volt megoldható, a körülmények és a felirat gyors rögzítése után a hivatalos helyszíni szemlét mellőzték, s az „izgatás” tárgyát rögvest eltüntették.² A bizonyítékok eredeti képi rögzítése tehát fontos, de a várható társadalmi hatások minimalizálása mögötti, másodlagos követelmény volt a rendőri munkában.

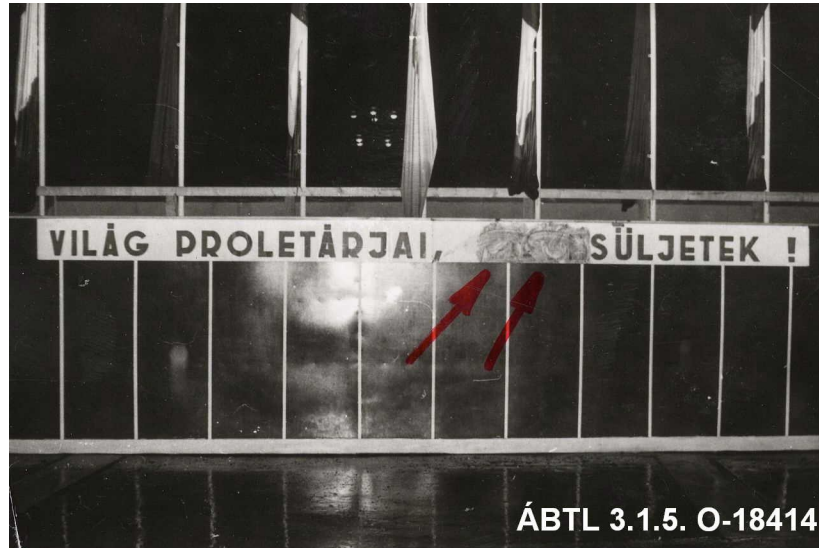
A tárgyalt időszakban az ellenségesnek ítélt névtelen írásokkal (röpcédula, falra írás, fenyegető levelek), vagy miként egy belügyi parancs meghatározta, a „nem szóbeli úton elkövetett izgatás, közösség megsértése” bűncselekményekkel kapcsolatos teendők országos koordinációját a Belügyminisztérium III/III. (Belső Reakció Elhárító) Csoportfőnökségének 3. Osztálya látta el.³ Vezetője 1971-től kezdve egészen 1983-ig Szigetvári Árpád alezredes (1976-tól ezredes) volt, aki 1949-ben kezdte meg pályafutását még az Államvédelmi Hatóságnál. Utódja az 1958 óta a politikai nyomozások területén dolgozó Hanusz Gyula ezredes lett, őt követte 1987-ben Kovács János őrnagy, aki 1966-ban lépett a rendőrség kötelékébe, és 1973-ban váltotta a bűnügyi munkát állambiztonságira.⁴

Az ún. „nagy társadalmi veszélyességű, több megyét érintő” ügyekben a III/III-3-b alosztály, egyéb esetekben pedig az illetékes rendőr-főkapitányság belsőreakció-elhárító osztálya járt el. A fegyveres erők területén a BM III/IV. (Katonai Elhárító) Csoportfőnökség szervei végezték a felderítő munkát, de egyeztetési kötelezettségük volt a fentebb említett központi osztállyal. A nyomozások során az elhárítók az alosztály kezelésében lévő Központi Gép- és Kézírás minta Irattár mellett a III/V. (Operatív Technikai) Csoportfőnökség írás-, nyelvész-, technikai szakvéleményeire, illetve bűnügyi és közbiztonsági szervek együttműködésére is számíthattak, és rendszerint kapcsolatba kerültek a közigazgatási szervekkel, hiszen a helyszín megtekintését követően a területileg illetékes tanácsot kérték az eredeti állapot visszaállítására.

Sóty Tibor őrnagy 1986-ban (ebben az évben került a III/III-3-b alosztály élére, ahol akkor már két éve kiemelt főoperatív tisztként dolgozott)⁵ a Rendőrtiszti Főiskolán készített szakdolgozatában áttekintette a különböző írásos „rendkívüli események” felderítésének helyzetét. Ebből megtudhatjuk, hogy az évtized kezdetétől minden ilyen bűncselekmény-fajta esetében emelkedés volt tapasztalható. 1980 és 1984 között

mintegy 4100 firkálást regisztráltak, ebből 3200 alkalommal horogkereszt, illetve egyéb fasiszta monogram, jelzés és szöveg felírásával álltak szemben, a többi főleg a szovjeteket, a párt és a kormány intézkedéseit, vezetőit támadta.

Az 1981. május elsejei felvonulásra előkészített transzparens szövegének átfirkálása Oroszlányban

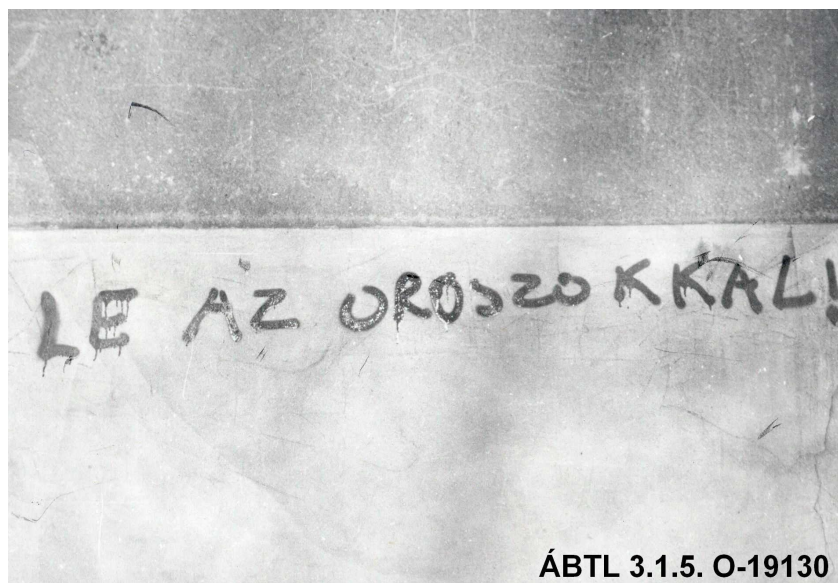

1983. november 23-án az esti órákban Nyíregyháza belterületén számos horogkeresztet és szöveget festettek fel, például a Kálvin téri trafóházra is

Az őrnagy továbbá megállapította, hogy a hagyományos íróeszközök mellett – az 1982-től a kereskedelmi forgalomban kapható – különböző spray-eket is egyre nagyobb előszeretettel használták fel a firkálók. A dolgozat alapján 1985/86-ban az írások hangvételüket tekintve egyre durvábbak lettek, és az elkövetők már sokszor nem elégedtek meg egy-egy felirat elkészítésével, hanem akár több tucattal telepingálták a környéket.⁶ A fővárosban is egyre több falfirkálásos akció történt. A Budapesti Rendőr-főkapitányság (BRFK) Állambiztonsági Szerve 1983. év második felétől 1986 végéig összesen 823 ilyen esetet és 2042 feliratot regisztrált.⁷

Felirat Mátészalkán 1985. augusztus 11-én a Szokolai Őrs u. 21. szám alatti lakótömb falán

Az orosházi Szántó Kovács János Múzeum ablakpárkánya 1986. május 16-án

A békéscsabai Lencsési út 20. sz. alatti ABC fala 1986. június 3-án

1956. október 23. harmincadik évfordulóján Budapesten egy XV. kerületi lakóházra került Nagy Imrét életető karcolat

1988 közepétől (a májusi pártértekezletet követően) felgyorsult a nyilvánosság korlátainak leomlása, a korábban tabuként kezelt témák fokozatosan előtérbe kerülhettek, sőt a hivatalos hírközlő csatornákon is megjelenhettek. A demokratikus jogok kiszélesedésétől elvileg a falfirkálások számának csökkenése volt várható. 1989 végén az elhárító szervek kötelező „zárszámadásán” Budapest 106 alkalomról és 227 darab politikai „graffiti”-ről, Fejér megye hat, Szabolcs-Szatmár kettő, Tolna egy firkálást jelentett.⁸ Természetesen nem meglepő, hogy a főváros az ilyen cselekményekben is élen járt a vidékhez képest, az viszont valamelyest igen, hogy volt olyan megye, ahol egész évben már csak egyetlenegy kommunistákat becsmérő falfirkálással foglalkoztak. Ennek hátterében valóban állhatott az, hogy sokan már az engedélyezett fórumokat használták véleményeik megjelentetésére (de a tömegkommunikációs eszközök, a demonstrációk vagy a legális szórólappá „szelődült” rölapok inkább a rendszer „tudatos politikai ellenzékének” jelenthettek alternatívát, a gyermeki csínytevők, a „lázadó” fiatalok számára aligha). Ugyanakkor számolhatunk a változó világban egyre inkább elbizonytalanodó politikai rendőrséggel, amely maga sem tudta pontosan eldönteni, hogy az ún. vélemény-bűncselekmények megszűnése után mivel is áll szemben, s ezért már nem foglalkozott olyan akkurátusan a firkálásokkal, főleg, hogy korábban sem ez számított a legfelderítettebb bűneset típusnak.

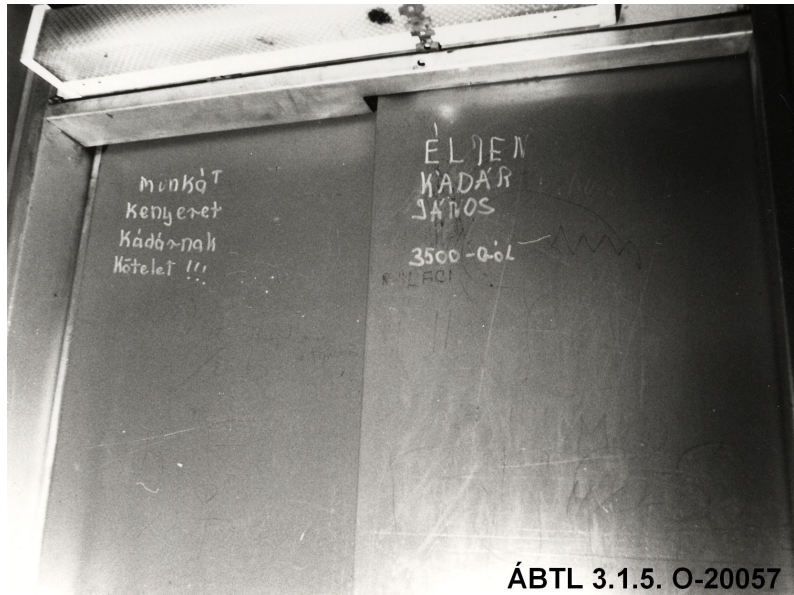
*Felirat a budapesti X. kerületben, a Fehér utca 10. szám alatti ingatlan betonkerítésén
1989. január 27-én*

A budapesti Móricz Zsigmond körtér hirdetőablaka 1989. január 31-én

*Üzenetek Budapesten a IV. kerületi Gács László u. 21. számú ház liftjének ajtaján 1989.
február 27-én*

ÁBTL 3.1.5. O-20057

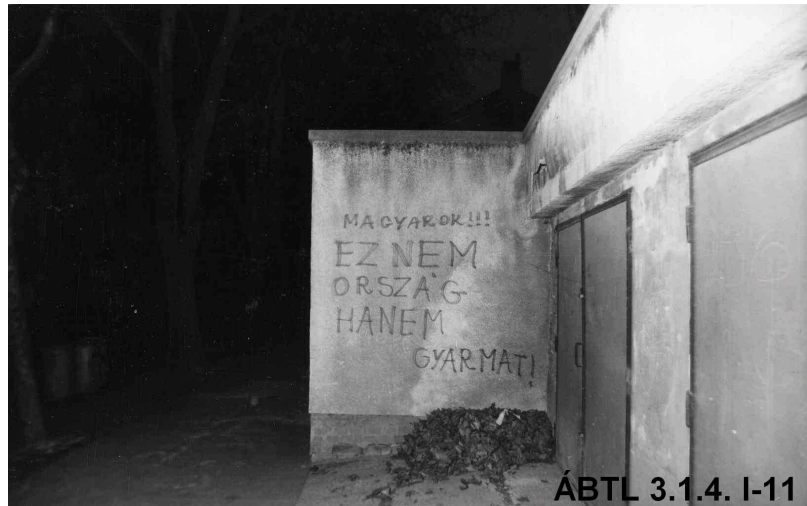
Firkálások 1989. március 31-én a budapesti Kálvin téren elhelyezett reklámtáblán

ÁBTL 3.1.5. O-20057

Házak falain, gyárak betonkerítésein, forgalmas közösségi tereken, tömegközlekedési eszközökön, kollégiumok folyosóján, illemhelyiségekben tűntek fel izgató irományok. Ám nemcsak az üzenet közvetítésre felhasznált helyszín tekintetében, hanem tartalmilag is igen széles volt a paletta. Jellegzetes csoportot alkottak az olyan tabutémákat felemlegető firkálások, mint az 1956-os forradalom vagy a mártír miniszterelnök, a szovjet csapatok itt-tartózkodása és az ország függetlenségének megkérdőjelezése, sőt az elszakított országrészek, valamint a területi revízió.

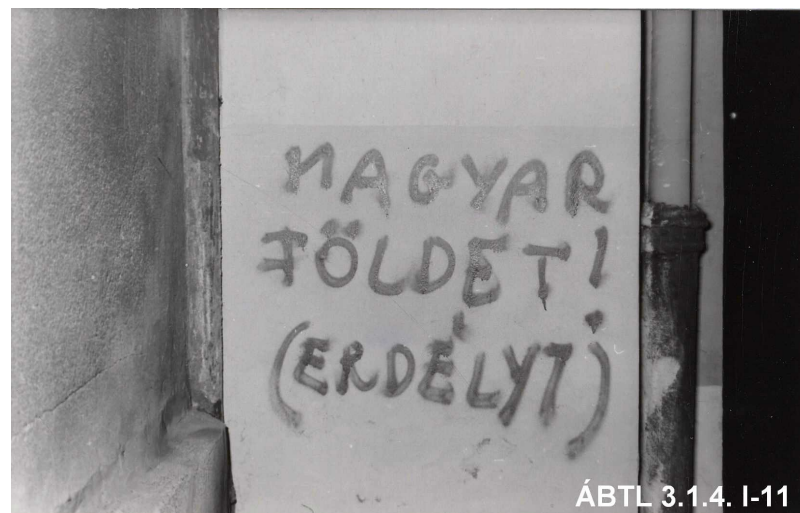
Három azokból a feliratokból, amelyek Székesfehérvár belvárosában 1987. január első napjaiban jelentek meg

ÁBTL 3.1.4. I-11

ÁBTL 3.1.4. I-11

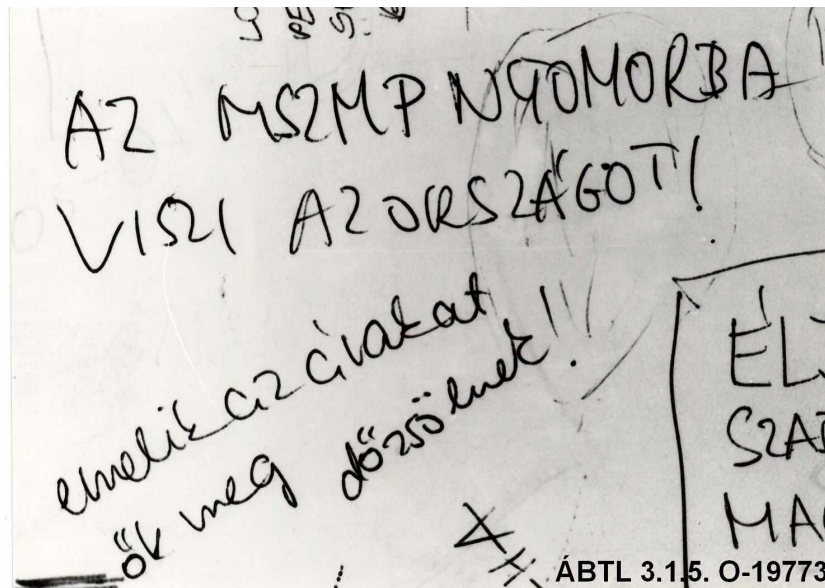
ÁBTL 3.1.4. I-11

A hajdúnánási Kőrösi Csoma Sándor Gimnázium és Szakközépiskola falfelirata 1988. február 4-én

A politikai izgatások körébe sorolták a párt és az állam vezetőiről készített nem túl hízeltő írásos megnyilatkozásokat, amelyek legtöbbször a rendszert egymagában megszemélyesítő Kádár Jánost, és az évtized vége felé egyre inkább az MSZMP új főtitkárát, Grósz Károlyt találták meg, de itt említhetők a romló életkörülményekből (infláció, áremelkedés) fakadó kirohanások is.

1988. február 9-én az Örs vezér tere és Csömör között közlekedő HÉV-szerelvényen történt firkálás részlete

Szolnokon 1988. március 15-ére virradóra történtek firkálások, köztük a személy pályaudvar aluljárójában, illetve a Széchenyi lakótelep egyik házának lábán

Az orosházi Molnár C. Pál lakótelep V/B. épületének krétafirkái 1989. május 19-én

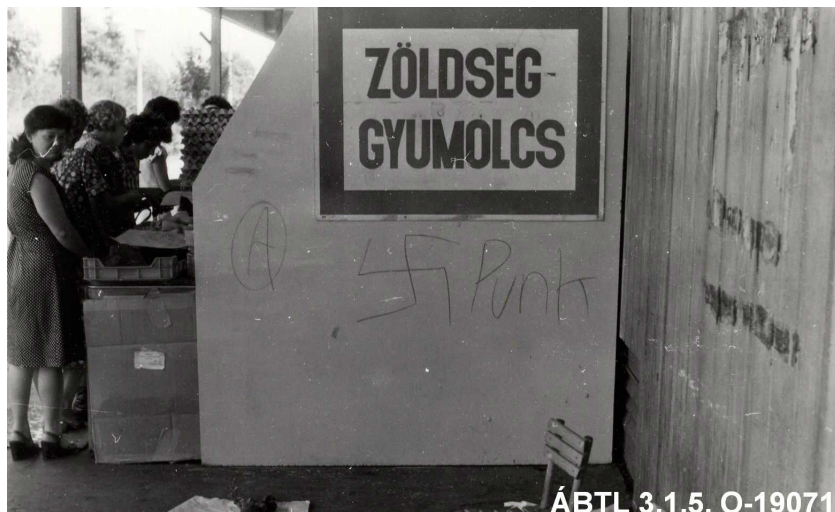
ÁBTL 3.1.4. I-20

ÁBTL 3.1.4. I-20

Végül ebbe a kalapba kerültek a nácizmussal kapcsolatos jelképek, a harmadik birodalmat éltető szövegek, illetve a különböző ellenkultúrákkal: a punkokkal, skinheadekkel, vagy az ún. sátánistákkal összefüggésbe hozott akciók írásos termékei is.

Firkálmányok 1985. augusztus 13-án Nyíregyházán, a Korányi Frigyes utcai áruház oldalánál álló zöldséges pavilonon

ÁBTL 3.1.5. O-19071

*A mezőberényi vásárcsarnok térhatároló betonkerítésén 1988. március 23-án
lefényképezett feliratok*

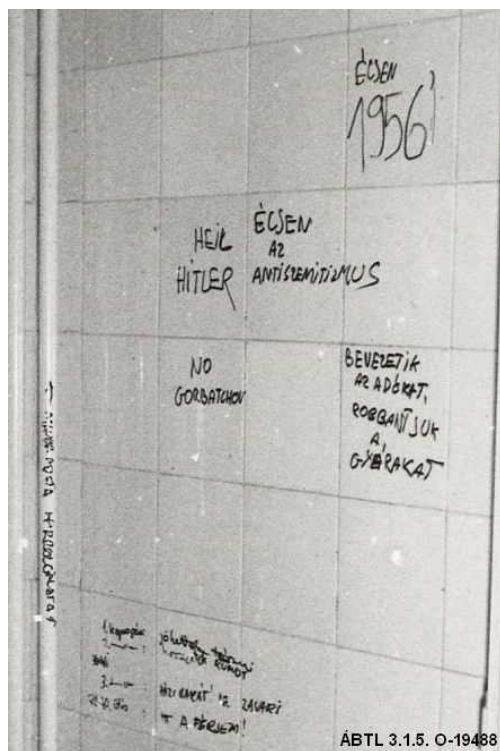

*Budapest III. kerületében, a Lukács György utcában működő élelmiszerbolt felirata 1989.
január 20-án*

A tematikailag szerteágazó falfeliratok alkotói köre gyakran ismeretlen maradt az állambiztonság előtt. Épp ezért a dossziéba rendezett iratok sem alkalmasak az események háttérének bemutatására, hacsak nem a politikai rendőrség nyomozati módszereit akarjuk ismertetni. A ma történésze sem állapíthatja meg teljes bizonyossággal a firkálók szándékait. Néha persze az iratkötegekben lévő helyszínelési fotók alapján egyértelműnek tűnnek a motivációk, az ellenzéki attitűd, az ifjonti lázadás, a polgárpukkasztás, mégis mindezek csak feltételezések. Csakúgy, mint az itt közölt zárókép esetében, amelynek eklektikussága, a legkülönbözőbb motívumok keveredése leginkább a tagadás tudatosságáról szólhat, a pozitív politikai tartalomról már kevésbé.

1987. december 12-én Budapesten a III. kerületi Csobánka utca 5. szám alatti Közösségi Ház mellékhelyiségében történt firkálás egy részlete

¹ A forradalom alatt fotografált képek felhasználásuk szerinti csoportosításakor Sümegi György művészettörténész külön kiemeli az utcaművészetet (graffitik, katonai felszerelésekből készített „szobrok”) rögzítő funkciót. Lásd Sümegi, 2002. 48–53., illetve Sümegi, 2003. 137–141. Lásd még Müller, 2007. 193–221.

² ÁBTL 4.1. A-3077.

³ ÁBTL 4.2. 10-22/17/1986. A belügyminiszter 17/1986. sz. parancsa a nem szóbeli úton elkövetett izgatás, közösség megsértése bűncselekmények elkövetőinek felderítésével kapcsolatos állambiztonsági, bünyügyi és közbiztonsági feladatok végrehajtásáról, 1986. július 8. Ezt megelőzően egy több mint 20 éves szabályzat volt érvényben. Lásd ÁBTL 4.2. 10-21/18/1965. A belügyminiszter 0018/1965. sz. parancsa az állam elleni izgatást megvalósító írásos anyagok terjesztésének megelőzésével, elkövetőinek felderítésével kapcsolatos operatív és rendőri feladatokról, 1965. április 12.

⁴ A vezetők életrajzát lásd az ÁBTL honlapján található archontológiában. <https://www.abtl.hu/archontologia/?p=108:1:5025610329618413>

⁵ ÁBTL 2.8.1. 14767.

⁶ ÁBTL 4.1. A-2026.

⁷ ÁBTL 1.11.1. Jelentések BRFK 1986-89. Jelentés a BRFK ÁB Szerve 1983. szeptemberi komplex utóellenőrzés óta végzett munkájának főbb tapasztalatairól, 1987. március 30. (45. d.)

⁸ A központi III/III., illetve a többi területi állambiztonsági szerv nem adott meg a firkálásokra vonatkozó számszerű adatokat. Lásd Müller–Takács (szerk.), 2010.

Források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.11.1. Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai

2.8.1. Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai
BM (Központ) 14767. Sóty Tibor

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

A-2026. Sóty Tibor r. őrnagy: *Az ellenséges röpcédula terjesztés, falra írás és zászlótépés megelőzésének és felderítésének tapasztalatai, a vezető feladatai a megelőzés és felderítés javítása érdekében.* (szakdolgozat) 1986.

A-3077. Zima Péter r. alezredes – Juhász László r. alezredes: *Az írásos úton megvalósított izgatásról.* BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, 1976.

4.2. Parancsgyűjtemény

Hivatkozott irodalom

Müller, 2007.

Müller Rolf: A megtorlás fényképei. In *ÁVH – Politika – 1956. Politikai helyzet és az állambiztonsági szervek Magyarországon, 1956.* Szerk. Okváth Imre. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2007.

Müller–Takács (szerk.), 2010.

Szigorúan titkos '89. A magyar állambiztonsági szervek munkabeszámolói. Szerkesztette, a bevezető tanulmányokat és a jegyzeteket írta Müller Rolf és Takács Tibor. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2010.

Sümegi, 2002.

Sümege György: A fotóhasználatról a börtönrajzokig. Forradalom képekben – avagy a képek forradalma? *Rubicon*, 2002. 11-12. sz.

Sümege, 2003.

Sümege György: Az 1956-os fotók használatáról. *Fotóművészet*, 2003. 1-2. sz.